

Sfidat e emigrantëve të kthyer në integrimin në vend Fokusi tek familjet (me fëmijë)

Gjetjet për Rajonin e Dibrës

Maj 2017

WITH FUNDING FROM
AUSTRIAN
DEVELOPMENT
COOPERATION

Sfidat e emigrantëve të kthyer në integrimin në vend Fokusi tek familjet (me fëmijë)

Gjetjet për Rajonin e Dibrës

Ky vlerësim i referohet informacionit të mbledhur gjatë periudhës Mars – Prill 2017 nga **Observatori për të Drejtat e Fëmijëve (Observatori)** nëpërmjet intervistave me institucionet qendrore, lokale dhe ofruesit e shërbimeve si dhe nëpërmjet fokus grupeve me emigrantë të kthyer, në qarkun e Dibrës, Fierit dhe Tiranës.

Iniciativa për realizimin e këtij vlerësimi është realizuar në bashkëpunim me **Agjensinë Austriake për Zhvillim (ADA)**.

Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi e Observatorit dhe nuk shpreh domosdoshmërisht opinionin e ADA.

©Observatori/ ADA, Maj 2017

HYRJE

Gjatë 3 viteve të fundit (2014-2016), Shqipëria ka marrë vëmendjen e autoriteve ndërkombëtare si një nga vendet kryesore të origjinës së emigrantëve të paligjshëm drejt vendeve anëtare të Bashkimit Europian (EU) sidomos drejt Gjermanisë¹. Largime të konsiderueshme të individëve, kryesisht familjeve me fëmijë, ndodhën në rajone të caktuara të vendit². Pa kaluar shume kohë, ky fenomen u shoqëruar me atë të rikthimit të tyre të detyruar në vend. Refuzimi i kërkesave të tyre për azil në vendin e huaj, nënkupton fillësën e procesit të deportimit në vendin e origjinës. Autoritetet shtetërore të të dyja vendeve vendosen në kontakt për të organizuar kthimin e tyre në vend. Në pjesën më të madhe të rastit, pika hyrëse mbetet Aeroporti “Nënë Tereza” i Tiranës. Ministria e Punëve të Brendshme (MPB) [Drejtoria e Përgjithshme për Kufirin dhe Migracionin (DPKM)], dhe në rastin e fëmijëve të pashoqëruar edhe Shërbimet Sociale Shtetërore (SHSSH) mbeten pikat fokale të regjistrimit të të kthyerve³.

Përgjithësisht dihet pak mbi këtë kategori të popullatës, duke qënë se pak është investiguar/exploruar mbi profilin e tyre, shtrirjen e fenomenit dhe pasojat që ka kryesisht te fëmijët. Vlerësimi i zhvilluar nga Observatori për të Drejtat e Fëmijëve (më poshtë, Observatori) me mbështetjen e Agjencisë Austriake për Zhvillim synon të identifikojë/kuptojë disa nga nevojat e familjeve në procesin e riintegrit të tyre në vend pas kthimit nga emigracioni. Duke u perpjekur për ta mbajtur sa më të fokusuar targetin e vlerësimit, grupi në fokus mbeten familjet (me fëmijë) të deportuar në vend, pa u zgjeruar në nëngrupe të tjera të emigrantëve (p.sh. sezonal, etj). Vlerësimi i mëparshëm nga Observatori⁴ vë në dukje problematikat në arritjen e kësaj grup popullate nga institucione të ndryshme lokale, duke nënkuptuar ekzistencën e sfidave të mundshme në riintegrimin e tyre në shërbimet bazë lokale (shëndëtesia, arsim, mbrojtje sociale, punësim, pensione).

¹ EUROSTAT databaza e aksesueshme në <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

² UNICEF dhe Observatori. 2015. *Emigrimi masiv i qytetarëve shqiptarë drejt vendeve të BE-së dhe kapaciteti i njësisve të reja administrative dhe njësisve funksionale për të përballuar nevojat e emigrantëve të kthyer*. E disponueshme në: <http://observator.org.al/sq/shqyrtim-rasti-emigrimi-masiv/>

³ UNICEF dhe Observatori. Nëntor 2016. *Migrantët e kthyer shqiptarë: një vështrim i përgjithshëm i manaxhimit të të dhënave me fokus fëmijës*. E disponueshme në: <http://observator.org.al/wp-content/uploads/2016/12/Vezhgim-rasti-06-12-2016.pdf>

⁴ ibid

Për të realizuar një qëllim të tillë, Observatori ndoqi një metodologji hulumtimi cilësore duke përdorur burime të ndryshme të informacionit, si më poshtë:

- Intervista me institucionet qendrore [Ministria e Arsimit dhe Sportit (MAS), Ministria e Punëve të Brendshme (MPB), Ministria e Shëndetit (MSH) dhe Ministria e Mirëqënies Sociale dhe Rinisë (MMSR);
- Intervista me institucionet lokale [Drejtoritë Arsimore Rajonale (DAR) / Zyrat Arsimore (ZA), Drejtoritë Rajonale të Shëndetit Publik (DRSHP), Drejtoritë Rajonale të Shërbimit Social Shtetëror (DRSHSSH), Drejtoritë Rajonale të Shërbimit Kombëtar të Punësimit (DRSHKP), Bashkitë, Sportelet e Migracionit dhe Drejtoritë Rajonale të Policisë së Kufirit dhe Migracionit (DRPKM)];
- Intervista me ofrues të shërbimeve (Shkolla, Qendra Shëndetësore, Zyra të Gjendjes Civile);
- Fokus Grupe me emigrantë (prindër) të kthyer.

Vlerësimi u fokusua në tri zona fillestare: Dibër, Fier dhe Tiranë. Përzgjedhja e rajonit të Dibrës ka ndodhur për shkak se ky rajon është nga rajonet më të varfra në vend me 54.1% e fëmijëve të moshës 6-15 vjeç që jetojnë në familje që mbështeten me Ndihmë Ekonomike (NE)⁵ (Viti 2016). Sipas INSTAT⁶, Dibra renditete dyta ndër rajonet në Veri përsa i përket numrin të emigrantëve dhe të kthyerve. Popullsia e Dibrës llogaritet të jetë 178,382 banorë ku 28% përbëhet nga fëmijë të moshës 0-18 vjeç (Viti 2016)⁷

Në vijim, prezantohen gjetjet e përfutuara, të renditura sipas fushave të ndryshme të shërbimeve, për të kuptuar më mirë nevojat dhe sfidat e identifikuara.

⁵ UNICEF dhe Observatori. Nëntor 2016. *Migrantët e kthyer shqiptarë: një vështrim i përgjithshëm i manaxhimit të të dhënave me fokus fëmijës*. E disponueshme në: <http://observator.org.al/ep-content/uploads/2016/12/Vezhgim-rasti-06-12-2016.pdf>

⁶ INSTAT, 2013

⁷ Të dhënat të disponueshme në: <http://observator.org.al/odf2/qarqet-en.html>

GJETJET E VLERËSIMIT

Shërbimi i pritjes në vend

Për shkak të statusit të tyre (deportim në vendin e origjinës), pika e parë e kontaktit mbetet DPKM, në pikat kufitare. Të kthyerit, pjesë të fokus grupeve të këtij vlerësimi, shprehen pak për këtë kontakt fillestar, duke u shprehur edhe për gjendjen e vështirë emocionale në të cilën janë. Në rastin e rikthimit të fëmijëve të pashoqëruar, institucioni tjetër i rëndësishëm është DRSHSSH, duke kryer intervista dhe vëzhgime në familjen e të miturit me qëllim mbledhjen e informacionit në lidhje me situatën socio-ekonomike të familjes së të miturit si edhe rreth gadishmësisë dhe mundësisë së tyre për ta pritur këtë të mitur.

Sportelet e Migracionit konsiderohen si porta e parë hyrëse për lehtësimin e procesit të riintegrit për emigrantët e kthyer, duke i referuar ata në shërbimet e nevojshme. Edhe pse me varësi të departamenteve të ndryshme të MMSR, ato janë të lokalizuara pranë Zyrave të Punës dhe funksioni kryesor i tyre lidhet edhe me funksionin e Zyrave të Punës, pra ndërmjetësimi në punësim. Nga diskutimet me emigrantët e kthyer rezultton se shumica e tyre nuk e njohin ekzistencën e këtyre sporteleve.

“Nuk i njoh sportelet e migracionit”

Shërbimet e Mbrojtjes Sociale

Faktori kryesor i përmendur nga vetë qytetarët që i ka shtyrë ata të marrin vendimin për të emigruar (ose për të nisur fëmijët e tyre në emigracion) ka qënë gjendja ekonomike e tyre.

“(Kam emigruar) për një ekonomi më të mirë”

Gjasat që situata e tyre të ketë pësuar përmirësim pas kthimit nga emigracioni janë të ulëta, duke marrë në konsideratë që pjesës më të madhe të qytetarëve shqiptarë që kanë qënë emigrantë të parregullt nuk iu është dhënë mundësia të punojnë në vendin e destinacionit.

“Ishim më keq se kur ikëm, pa asnjë kursim apo ndonjë lloj të ardhurash”

DRSHSSH Dibër pranon se nuk i trajtojnë të kthyerit nga emigracioni si kategori të veçantë. I vetmi shërbim që ofrohet nga ta është pajisja me Ndhimë Ekonomike (NE) në rastet kur familja plotëson kushtet për të qënë përfutuese, duke mos patur kështu asnjë dallim nga pjesa tjetër e popullsisë.

Kjo pohohet edhe nga vetë emigrantët e kthyer të cilët pranojnë se kanë ndjekur procedurat normale për t’u bërë pjesë e skemës së NE. Vlen për t’u theksuar se atyre iu është ndërprerë NE në rastet kur personi përgjegjës për tërheqjen e NE ka qënë në emigrim dhe nuk është paraqitur për një periudhë 3-mujore për tërheqjen e NE. Këtyre individëve, për t’iu rikthyer përfitimit të saj, iu është dashur të ndjekin procedurat nga fillimi, edhe pse situata e tyre ekonomike përgjithësisht nuk ka patur ndryshim ose është përkeqësuar.

“Përfitimi i Ndhimës Ekonomike na u ndërpre dhe m’u desh të filloja aplikimin nga e para”

Për sa i përket shërbimeve të tjera të përkujdesit shoqëror, pjesëmarrësit në diskutime shprehin rezervat e tyre në ekzistencën e shërbimeve, p.sh. për fëmijët me aftësi të kufizuar, etj. Përkujdesi për këta persona mbetet vetëm në sigurimin e Pagesës për Aftësinë e Kufizuar (PAK), pagesë e cila ka vazhduar njëlloj si para emigracionit.

Shërbimet e punësimit

DRSHKP Dibër identifikon dhe mbledh informacion në lidhje me emigrantët e kthyer bazuar në vetëdeklarimin e individëve që i drejtohen. Zyrrave të Punës. Këto zyra janë përgjegjëse për ndërmjetësimin në gjetjen e një vendi pune për individët të cilët i drejtohen atyre si dhe për ofrimin e kurseve profesionale në rastet kur kjo gjykohet e nevojshme. Por kjo kategori e popullsisë nuk trajtohet ndryshe nga pjesa tjetër e popullsisë, edhe pse nevoja e tyre për të siguruar një vend pune është imediate.

Emigrantët e kthyer në qarkun e Dibrës të cilët i janë drejtuar këtyre zyrrave, nuk shprehen në uniformitet në lidhje me shërbimet me shërbimet që kanë marrë. Një pjesë e emigrantëve të kthyer pohojnë se shërbimet e marra nga këto zyra kanë qënë mundësi të ndryshme punësimi, ose janë regjistruar si të papunë dhe kanë patur mundësi të përfitojnë nga pagesa e papunësisë.

“Më janë ofruar punë të përkohshme që na kanë ndihmuar sadopak”

“Mora statusin e të papunit dhe munda të përfitoj për disa kohë nga pagesa e papunësisë”

Megjithatë ka patur edhe deklaratat sipas të cilave janë regjistruar në Zyrat e Punës dhe nuk kanë marrë asnjë njoftim nga ata.

“Nuk kam marrë ndonjë shërbim apo lehtësi në zyrat e punës”

Arsimimi i Fëmijëve

Në sektorin e arsimit janë marrë masa konkrete nga institucionet qendrore për mbledhjen e të dhënave, arritjen dhe integrimin e fëmijëve të familjeve të kthyer në sistemin arsimor. Një udhëzues specific është lëshuar nga MAS për ekzekutim nga institucionet në varësi, për të marrë masa mbi regjistrimin prioritar në kopshte dhe shkolla të këtij grupi të popullatës, dhe ndjekjen e rasteve përmes planeve individuale mësimore.

MAS gjithashtu ka hartuar një fletëpalosje informative që përmban informacion rreth procesit që duhet ndjekur për të regjistruar fëmijët në shkollë e cila i është shpërndarë çdo pike kufitare.

DAR Dibër nuk ka dhënë ndonjë deklaratë në lidhje me këto udhëzime dhe zbatimin e tyre.

Nga intervistat e kthyer me stafin e shkollës dhe nga Fokus grupet me emigrantë të kthyer, pranohet se realizohet njesimi i dokumentave në DAR, por shërbimet e tjera nuk aplikohen në mënyre të standartizuar. Aplikimi i planit individual mësimor hidhet poshtë nga pjesa më e madhe e pjesëmarrësve në fokus grupe, ndërsa stafi i shkollave shprehen se mësuesi i lëndës harton një plan më të ngjeshur për një periudhë disa javore për të ndihmuar nxënësit e kthyer të mbushin boshllëqet e lindura për shkak të shkëputjes nga shkolla për një periudhë kohe.

“Kur u ktheva shkova në shkollë dhe regjistrova vajzën. Ajo ndoqi një klasë jashtë dhe vazhdoi klasën tjetër këtu. Nuk kam bërë njësimin e dokumentave”

“Djali im ndoqi një vit jashtë dhe kur u kthyer ai u trajtua me plan individual mësimor, por nuk u testua dhe nuk ka marrë ndonjë asistencë psikologjike”

“Të tre fëmijët e mi nuk ndoqën shkollën në emigrim dhe nuk i kam regjistruar akoma në shkollë pasi jemi kthyer. Nuk e di nëse do t'i regjistroj”

Lindin pikëpyetje nëse mbingarkesa me detyra shpesh është efikase në lehtësimin e procesit të riintegritimit në shkolla për fëmijët e kthyer nga emigracioni. Performimi i një testimi gjithashtu mohohet nga pjesa më e madhe e emigrantëve të kthyer dhe ofrimi i shërbimit psiko-social për fëmijët e kthyer nuk përmendet në asnjë nga hallkat e procesit të realizuar.

Mosaplikimi i një plani individual adekuat dhe mosofrimi i shërbimit psiko-social lidhet kryesisht me burimet njerëzore të pamjaftueshme për realizimin e këtyre proceseve. Këto detyra kryehen kryesisht nga stafi ekzistent në shkolla dhe janë detyra të shtuara për tatë cilat mund të shkojnë përtej kapaciteteve të tyre.

Shërbimet shëndetësore

MSH ka përgatitur fletëpalosje që përmbajnë informacion për procedurat dhe dokumentat që duhen siguruar nga qytetarët shqiptarë të kthyer nga emigracioni në mënyrë që ata të mund të riintegrohen në skemën e sigurimit shëndetësor dhe të përfitojnë nga shërbimet shëndetësore. Ky informacion është publikuar gjithashtu në faqen zyrtare të MSH. Në DRSHIP-të dhe në Autoritetin Shëndetësor Rajonal (ASHR) Tiranë janë ndërtuar shërbimet psiko-sociale dhe shërbimet e shëndetit mendor. Në këto shërbime trajtohen gjithashtu edhe emigrantët e kthyer sipas nevojave që ata paraqesin, por këto shërbime nuk janë përmendur në asnjë nga intervistat në DRSHIP, në Qendrat Shëndetësore apo në fokus grupet me emigrantë të kthyer.

Emigrantëve të kthyer u mundësohet shërbimet shëndetësore si: regjistrimi te mjeku i familjes, pajisja me kartë shëndeti dhe kontrolli i gjithë skemës së vaksinimit, shërbime që shkojnë në të njëjtën linjë me shërbimet e ofruara ndaj pjesës tjetër të popullsisë.

Edhe vetë emigrantët e kthyer pohojnë se nuk ju kanë lindur probleme gjatë kohës që ata janë paraqitur për të marrë shërbime shëndetësore. Ofrimi i këtyre shërbimeve ka vazhduar në të njëjtën mënyrë si përpara emigrimit (falas ose me pagesë në varësi të pagës së sigurimeve shëndetësore nga ana e tyre).

“Më duhet të paguaj për çdo shërbim që marr në qendrat shëndetësore”

“Fëmijët e mi ndoqën skemën e vaksinimit jashtë dhe e ndjekin edhe këtu gjithashtu”

“Në qendrat shëndetësore jemi trajtuar njësoj si më përpara pasi jemi kthyer”

Përsa i përket pajisjes me sigurime shëndetësore, kjo lidhet kryesisht me statusin e punësimit të individit. Në rastet kur individit është i punësuar në mënyrë të rregullt, paguhen edhe sigurimet shëndetësore sipas ligjit në fuqi.

PËRFUNDIME

“Do të emigroja nëse autoritetet e huaja do të jepnim mundësinë të qëndronim. Ka shanse më të mira atje për fëmijët tanë dhe për ne. Ndiheh i pambrojtur në vendin tim”

Një përfundim i rëndësishëm i këtij eksplorimi është se kjo kategori në të vertetë përben një grup popullate me nevoja të vecanta, dhe i shtohet grupeve të cënueshme. Kështu, nga analizimi i situatës si faktorë kryesorë që i kanë shtyrë këta individë të largohen nga vendi dalin në pah ato të lidhura me kushte të vështira ekonomike, mungesë e marrjes së shërbimeve specifike të nevojshme, etj. Shumica e faktorëve në fakt lidhen me kushtet më të favorshme të mirërritjes së fëmijëve. Largimi i tyre ka shtuar vështirësitë e tyre, duke patur parasysh përdorimin e të gjithë burimeve të mundshme. Për të tepër, në kthimin e tyre në atdhe, procesi i riintegrit të tyre është sfidues.

Ky vlerësim konfirmon se pjesa më e madhe e migrantëve të kthyer, të cilët kanë jetuar jashtë për një periudhë të caktuar kohore, kur kthehen në vend, përballen me sfida në aksesin dhe cilësinë e marrjes së shërbimeve të nevojshme. Edhe pse institucionet shtetërore, si qëndrore ashtu edhe lokale, kanë ndërmarrë iniciativa për të lehtësuar procesin e riintegrit të emigrantëve të kthyer, disa situata akoma nuk kanë gjetur zgjidhje plotësisht. Gjithsesi, këto ndërmarrje nuk janë të integruara për të parë familjen në të gjithë spektrin e nevojave. Pjesa më e madhe e shërbimeve të ofruara janë në bazë sektorësh, por pa ofruar mundësinë e shërbimeve të integruara për këtë grup të popullatës.

Nga gjetjet e këtij vlerësimi del se:

- Barriera kryesore me të cilën përballen qytetarët shqiptarë të kthyer nga emigracioni mbetet mungesa e informacionit për ata që i përket institucioneve ku ata mund të drejtohen në lidhje me nevojat e tyre. Kështu, lind nevoja e forcimit të funksioneve dhe kapaciteteve të Sporteve të Migracionit, si edhe promovimi i gjerë i rolit të tyre. Mbase duhet të rimendohet vendosja e tyre fizike pranë Njësive të Qeverisjes Vendore.
- Për ata që i përket shërbimit të punësimit, pamundësia për t'i ofruar një vend pune emigrantëve të kthyer të shoqërohet me ofrim të menjëhershëm të pagesës së papunësisë dhe paralelisht me ofrimin e një kursi profesional për ata persona të cilët nuk kanë formimin e duhur profesional.

- Të rinjtë shfaqin nevoja të vecanta në kuadër të ndjekjes së arsimit apo formimit profesional, dhe kjo duhet të mbahet në vemendje për t'u adresuar përmes programeve të targetuara edhe përtej institucioneve shtetërore.
- Sektori i shëndetësisë aktualisht funksionon si një pikë hyrëse/kontakti me këtë kategori. Njohja e këtij fakti duhet të shoqërohet me ndërgjegjësimin/udhëzimin e personelit shëndetësor në identifikimin e fëmijëve/familjeve të kthyer nga emigracioni dhe informimin e tyre në lidhje me vazhdimin e përfitimve të shërbimeve shëndetësore.
- Përtej vështirësive të ri-futjes në skemën e ndihmës ekonomike, është e nevojshme të adresohen nevojat e këtij grupi të popullatës edhe përmes shërbimeve plotësuesë të përkujdesit shoqëror. Për më tepër, është i nevojshëm angazhimi i punonjësve social dhe psikologëve për të ndjekur në mënyrë të vazhdueshme familjet e kthyer nga emigracioni për të lehtësuar përshtatjen e tyre pas kthimit në vend.
- Sektori i arsimit, pavarësisht hapave konkrete që ka marrë për lehtësimin e procesit të riintegrit të fëmijëve të kthyer, përballet me disa vështirësi, të cilat kanë nevojë për t'u adresuar urgjentisht, si: mungesa e udhëzimeve apo trajnimeve për të aplikuar në mënyrë efikase planet mësimore individuale, mungesa e stafit të shtuar për të bërë të mundur zbatimin e këtyre planeve, shërbimi i pamjaftueshëm psiko-social.
- Bashkëpunimi i shkollës me komunitetin e prindërve, klasën ku nxënësi vazhdon, qeverinë e nxënësve duhet bërë i mundur me synim bashkëpunimin e të gjithëve duke krijuar para së gjithash një klimë pozitive emocionale, të cilën ta përdorin në funksion të riintegrit të kësaj kategorie. Edhe realizimi i orëve shtesë në fundjavë apo gjatë pushimeve me plane të veçanta sipas nevojave të fëmijëve të kthyer, mund të realizojë më efikase se dhënia e detyrave shtesë në lehtësimin e procesit të ri-integrit të këtyre fëmijëve.
- Njësitë e qeverisjes vendore dallohen si insitucioni kryesor ku emigrantët e rikthyer drejtohen për të kërkuar mbështetje. Iniciativa/programe specifike/të dedikuara mund të ndërmarren për t'u përgjigjur nevojave të kësaj kategorie të popullsisë; për më tepër edhe roli i koordinimit të mbështetjes mund të jetë i tyre.

Si përfundim, bashkëpunimi i të gjithë aktorëve shtetërorë dhe joshtetërorë do të lehtësonte procesin e riintegrit për të kthyerit nga emigracioni dhe do të siguronte plotësimin e nevojave specifike për shërbime për këtë kategori.

